Kruno Krstić

HRVATSKO JEZIČNO ZAKONODAVSTVO*

Književni je jezik dijelom izrastao iz prirodnog tla živog narodnog govora, a dijelom je plod smišljenih nastojanja da se stvori jednoliko, a uz to i svestrano najrazličitijim potrebama života primjereno sredstvo sporazumijevanja. Zato u postanku i razvoju svakog književnog jezika možemo razlikovati dvoje: prirodno životno bujanje i ustanovljenu pravilnost. U koliko je prirodan proizvod, jezik je podložan brojnim slobodno-stvaralačkim pokretima glasovne, oblikovne i smislene promjene: kao književni jezik on je još podložan predaji i ugovornim pravilima – jezičnom zakonodavstvu.

Kao podlogu za stvaranje svog književnog jezika uzeli su različiti evropski narodi različita vrela i uzorke. Redovito se prije jedinstvenoga književnog jezika javljaju pokušaji u nekoliko narječja od kojih jedno prevlada: najviše pod pritiskom državno-ustrojnog središta ili radi osobita ugleda kojeg pisca, odnosno književne skupine, koja je na tom narječju pisala. Tako su na pr. Nijemci nakon pokušaja u narječjima – osobito srednjevisokonjemačkom – prihvatili za podlogu svog književnog jezika posredni jezični uzorak Luterova književnog rada; Talijani su se priklonili jeziku velikih Firentinaca Dantea, Boccaccia i Petrarke; Francuzi su odobrili govor svoga kraljevskog dvora i dvoru bliskih krugova.

Na hrvatskom tlu tok je razvitka književnog jezika vrlo zanimljiv i donekle različit od razvojnog puta drugih evropskih književnih jezika. Prvi jezik, koji su Hrvati čitali, nije bio ni jedan od živih hrvatskih narodnih govora, i ako im je bio sličan; bio je to starobugarski jezik Solunaca Konstantina i Metoda, jezik crkvenih knjiga namijenjenih narodima slična govora, koji su nedavno prihvatili kršćansku vjeru. Nije nam poznato, jesu li Hrvati ikada vjerno pisali tim jezikom u onom obliku, u kojem im je predan. Već prvi jezični spomenici iz hrvatskih krajeva ruše jezičnu pravilnost svojih književnih uzora, starobugarska jezična predaja blijedi i zamire, a zamjenjuje je svježa i živa narodna riječ. Neki »srpsko-hrvatski« jezikoslovci pripisali su to raspadanje starobugarštine u Hrvatskoj neukosti hrvatskih popova glagoljaša, a vjekovanje crkvenog jezika u Srbiji učenosti kaluđera. Čini se, međutim, da je naglo propadanje crkvenojezične predaje u Hrvatskoj odraz otpora i slobodarstva hrvatske narodne duše: one buntovne volje za samosvojnošću koju je naš narod pokazao u svim svojim životnim očitovanjima.

---

* »Hrvatski narod«, god. III., br. 77, 30. travnja 1941., str. 11. U svome »Kulturnom pregledu« pod naslovom »Hrvatsko jezično zakonodavstvo« završni dio toga članka prenio je »Hrvatski list«, god. XXII., br. 301 (7291), 5. svibnja 1941., str. 7.

U prvim pokušajima hrvatske knjige od XI–XV. stoljeća ne može se govoriti o jezičnoj zakonodavnoj svijesti. Pojedinac piše onako, kako govori on i njegova bliža okolina i nema značajnijih pisaca, kojih bi jezik bio uzorom ostalima. Svijest o jezičnoj predaji kao zakonodavnoj snazi javlja se izričito tek u preporodnoj književnosti Dubrovnika. Prvi pjesnički uzori: Džore Držić i Šiško Menčetić ujedno su i prvi jezični zakonodavci, te se na pr. Dinko Ranjina u jednoj svojoj pjesmi opravdava, što u njega »nî sada onijeh sve riči, kim staro njekada brijeme se tač diči«. Dubrovački jezični uzor nije nikada u hrvatskoj književnosti utrnuo i nepretrgnuta razvojna nit provija se od prvih »začinjavaca« do suvremenih hrvatskih književnika. Toj nepretrgnutosti jezične predaje dugujemo i ijekavicu, koja ne bi bila opravdana s iskustveno-govornog stajališta, jer većina hrvatskog naroda govori ikavicom. Da se vidi, koliko je dubrovački jezični uzor blizak današnjici, spominjem poznate Gundulićeve stihove, u kojima suvremeni jezikoslovac ne treba da promijeni ni jednu riječ:

O Dubravko, slavna svima
U uresu slobodnomu,
Lijepa ti si mojim očima,
Draga ti si srcu momu.

U veseloj ovoj sjeni
Od čestih tvojih grana
Provesti je milo meni
Dio najdražih mojih dana.

Jezično zakonodavstvo Dubrovnika, koje je u temelju štokavsko, nije se moglo u cjelini nametnuti čitavom hrvatskom književnom prostoru zbog upravne rascjepkanosti Hrvatske i hrvatskih pokrajina. Na domak Dubrovnika, u Splitu i na Hvaru razvija se književnost s izričito čakavskom osnovicom (Marulić, Hektorović), a nešto kasnije – kad se na sjeveru zameće novo središte hrvatske državne težnje – javlja se i kajkavska književnost. Doba od XVI. do početka XIX. stoljeća nema zajedničkog jezičnog zakonodavstva. Dva narječja kroče odjelito prema ostvarenju jedinstvenoga hrvatskog književnog jezika: štokavsko u Dalmaciji, Bosni i Slavoniji (kasnije Dubrovčani; Divković, Kačić, Reljković), a kajkavsko na hrvatskom sjevero-zapadu.

U prvoj polovici XIX. stoljeća u doba ilirskog preporoda donose Hrvati s Ljudevitom Gajem na čelu odluku po kojoj prihvaćaju štokavsko narječje i ijekavicu svijesno i konačno kao svoj jedinstveni književni jezik. Ta odluka, koja je završna točka dugoga povijesnog razvoja ispunjenog bezbrojnim hrvatskim naporima i pokušajima, pada u isto vrijeme, kada Srbin Vuk Karadžić daje Srbima narodni književni jezik, koji će zamijeniti dotadašnji slavenoserpski. Iz te

istodobnosti hrvatskog jezično-zakonodavnog čina i Vukova rada nikla je na srpskoj strani nemila povijesna laž, da je Vuk stvorio od govora svoga rodnog mjesta Tršića srpski književni jezik i darovao ga Hrvatima. Ne treba poricati Vukovu marljivost i njegovo žarko srpsko rodoljublje (»Srbi svi i svuda«), a ni Gajevih veza s Vukom, ali da se opovrgne spomenuta laž, dovoljno se sjetiti povijesnog činjeničnog stanja. Na jednoj strani stoje Hrvati s gotovo četiristogodišnjom štokavskom književnom jezičnom predajom, a na drugoj Srbi zapleteni u kučine narodu tuđe i iz kojekakvih izvora potekle slavenoserpštine. Zar se Vukov rad može i zamisliti bez hrvatske jezične prošlosti, i nije li baš protivno istina: da je Vuk upravo na temelju hrvatske stoljetne muke izgradio jezični zakonik, da ga nametne svom narodu? Najzanimljivija je možda činjenica, da je jezični zakonik Vukov (osim u ikavici) od početka do kraja sukladan s jezikom Kačićeva »Razgovora ugodnoga«, koji je prvi put tiskan 1756., dok se Vuk rodio 1787., a »Pismenicu serbskoga jezika po govoru prostoga naroda« izdao 1814.

U Zagrebu smještenu usred područja kajkavskog narječja dogodilo se, da je Vukov jezični zakon umekšan slavonskim ispravcima Daničićevim i dodatcima Maretićevim stvorio t. zv. vukovsku školu. Protiv te škole ustajali su načelno mnogi Hrvati (riječka i zagrebačka škola, Antun Radić), ali joj uspjele zamjene nisu dali. Toj je vici na »vukovštinu« bilo mnogo opravdanih razloga, ali je Hrvatima protuvukovcima možda manjkala ponosna svijest, da je Vukov jezični zakonik – i ako Srbima i srpstvu namijenjen – u cjelini svojoj plod hrvatskog truda, a golemim dijelom i u pojedinostima sagrađen na temelju hrvatske i književne i govorne jezične stvarnosti. Bio je svakako opravdan ustanak protiv onih vukovaca, koji su do smiješnosti ovisili o jeziku izvornih Vukovih djela i zbirki te nisu priznavali jezičnog razvoja.

Jedan od najtvrdoglavijih i najropskijih vukodubaca bio je dugogodišnji hrvatski jezični zakonodavac T. Maretić, kojega vrlo dobro prikazuje to, da je u svom »Jezičnom savjetniku« beskrajnim ponavljanjem posvetio krnji izraz »može podnijeti« (u značenju »može se upotrijebiti«) uzet iz Vukova predgovora rječniku. Glavna krivnja vukovske škole kod Hrvata nije – kako neki misle – u tome, da bi ta škola pravilnosti hrvatskog rječnika, oblika i rečenice zamjenjivala srpskim pravilnostima. Krivnja je naših vukovaca u tomu, da su čeprkajući po Vukovim djelima i mjereći narodni govor Vukovim mjerilima zaboravili na stvaralački razvoj jezika kao sredstva više uljudbe i na suvremenu književnost kao nepresušno vrelo jezične obnove.

Odmah nakon Vuka hrvatski se književni jezik počinje naglo udaljavati od srpskog. (O uvjetima toga udaljavanja vidi moj članak u »Obzoru« od 2. ožujka 1940.).** U knjizi »Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika«

** Dr. Kruno Krstić: »Hrvatski književni jezik«, »Obzor«, god. LXXX., br. 51, 2. ožujka 1940., str. 1–2.

(Zagreb, Matica Hrvatska, 1940.) pokušali smo dr. P. Guberina i ja ustanoviti rječničke, a u glavnim crtama i ostale nepodudarnosti u suvremenim književnojezičnim navikama Hrvata i Srba. Ali ono, što su naši vukovci zanemarili – upotrijebiti gotovo sto godina hrvatske književnosti kao vrelo jezičnog pravila – to treba nadoknaditi.

Nezavisna Država Hrvatska treba da posveti osobitu brigu što bržem uspostavljanju hrvatskog jezičnog zakonodavstva. Proučavanjem naše književnosti od ilirskog preporoda do danas treba izlučiti hrvatski jezični zakonik: dati novu slovnicu, nov pravopis i rječnik suvremenog književnog jezika.

Jezik je živ i neprekidan tok uvijek novih događaja, najrječitiji svjedok zakona o vječnoj mijeni. Ali upravo zato, jer je on prepušten sam sebi na širokom području govora i pisma razrušna i neredna sila, potreba narodne i državne cjeline moraju mu stalno određivati granice putem jezičnog zakonodavstva. Neizvršivo i besmisleno načelo »Piši, kako govoriš« treba zamijeniti stvarnim i naprednim: »Jednom narodu jedan jezik«.